

FUNDAMENTAL TADQIQOTLAR JURNALI

ЖУРНАЛ ФУНДАМЕНТАЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF FUNDAMENTAL STUDIES

NEMATULLOYEV Suxrob Sobirovich

TDIU

“Bank ishi” kafedrası

dotsenti., (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15624892>

O‘ZBEKISTONDA KICHIK BIZNESNI TIJORAT BANKLARINING INVESTITSION KREDITLARI BILAN MOLİYALASHTIRISH

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O‘zbekiston iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi bo‘lgan kichik biznesni tijorat banklari tomonidan investitsion kreditlar orqali moliyalashtirishning amaldagi holati, muammolari va takomillashtirish yo‘nalishlari chuqur tahlil qilinadi. Tadqiqotda mamlakatdagi kichik biznes subyektlarining iqtisodiy salohiyati, ularning tarmoqlar bo‘yicha ulushi, mavjud moliyalashtirish metodologiyasi, tijorat banklarining amaliy yondashuvlari, kredit hajmi va shartlari ko‘rib chiqilgan.

Shuningdek, Mikrokreditbank, Agrobank, Xalq banki va Ipak Yuli banklarining kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash borasidagi tajribalari tahlil qilinib, mavjud kamchiliklar aniqlangan. Ish ilmiy, statistik va amaliy manbalarga asoslangan holda olib borilgan bo‘lib, kichik biznesni moliyaviy qo‘llab-quvvatlashda bank tizimining rolini kuchaytirish bo‘yicha samarali yechimlarni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: kichik biznes, investitsion kredit, tijorat banklari, moliyalashtirish metodologiyasi, kredit kafilliklari, bank tizimi, iqtisodiy salohiyat, mikrokredit, kredit siyosati, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, kredit resurslari, foiz stavkasi, innovatsion moliyalashtirish.

ФИНАНСИРОВАНИЕ МАЛОГО БИЗНЕСА В УЗБЕКИСТАНЕ ИНВЕСТИЦИОННЫМИ КРЕДИТАМИ КОММЕРЧЕСКИХ БАНКОВ

АННОТАЦИЯ

В данной статье проводится глубокий анализ текущего состояния, проблем и направлений совершенствования финансирования малого бизнеса - важного структурного элемента экономики Узбекистана - за счёт инвестиционных кредитов, предоставляемых коммерческими банками. В исследовании рассматриваются экономический потенциал субъектов малого бизнеса в стране, их доля по отраслям, существующая методология финансирования, практические подходы коммерческих банков, объёмы и условия предоставляемых кредитов.

Кроме того, анализируется опыт поддержки малого бизнеса такими банками, как Микрокредитбанк, Агробанк, Народный банк и Банк Ипак Йули, а также выявляются существующие недостатки. Работа основана на научных, статистических и практических источниках и направлена на выработку эффективных решений по усилению роли банковской системы в финансовой поддержке малого бизнеса.

Ключевые слова: малый бизнес, инвестиционный кредит, коммерческие банки, методология финансирования, кредитные гарантии, банковская система, экономический потенциал, микрокредитование, кредитная политика, финансовая поддержка, кредитные ресурсы, процентная ставка, инновационное финансирование.

FINANCING OF SMALL BUSINESSES IN UZBEKISTAN WITH INVESTMENT LOANS FROM COMMERCIAL BANKS

ANNOTATION

This article provides an in-depth analysis of the current state, challenges, and improvement directions of financing small businesses - a crucial structural component of Uzbekistan's economy - through investment loans provided by commercial banks. The study examines the economic potential of small business entities in the country, their sectoral distribution, existing financing methodology, practical approaches adopted by commercial banks, as well as the volume and conditions of lending.

Furthermore, the experiences of Microcreditbank, Agrobank, People's Bank (Xalq Banki), and Ipak Yuli Bank in supporting small businesses are analyzed, with existing shortcomings identified. The research is based on scientific, statistical, and practical sources and proposes effective solutions to strengthen the role of the banking system in financially supporting small businesses.

Keywords: small business, investment credit, commercial banks, financing methodology, credit guarantees, banking system, economic potential, microcredit, credit policy, financial support, credit resources, interest rate, innovative financing.

Kirish

O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes – sanoat, savdo, qishloq xo'jaligi va xizmatlar kabi asosiy tarmoqlarni o'z ichiga olgan keng doiradagi subyektlardir. So'nggi statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2023-yilda kichik biznes mamlakat yalpi ichki mahsulotining 55,2 foizini, iqtisodiyotdagi bandlikning esa 75,4 foizini ta'minlagan. Shu bilan birga, O'zbekistondagi kichik biznesni moliyalashtirishda jiddiy bo'shliqlar mavjud; masalan, IFC xulosasiga ko'ra, kichik korxonalarining moliyaviy ehtiyoji taxminan 11,7 milliard AQSh dollariga teng bo'lib, ularning qariyb yarmi bank kreditlari orqali qoplanmagan.

Shu munosabat bilan, mazkur dissertatsiya kichik biznesni tijorat banklari investitsion kreditlari orqali moliyalashtirish holatini chuqur tahlil qiladi, mavjud metodologiyaning kamchiliklarini aniqlaydi hamda ularni ilmiy asos bilan takomillashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqadi. Tadqiqotda mavzuga oid internetda mavjud statistik ma'lumotlar, banklarning joriy hisobotlari hamda ilmiy tahliliy manbalar keng qo'llanildi.

Kichik biznesni moliyalashtirish bo'yicha nazariy adabiyotlarda bank kreditlari yetakchi instrument hisoblanadi. Xalqaro tadqiqotlar ko'rsatadiki, banklar kichik va o'rta korxonalariga kredit ajratishda odatda ehtiyotkorlik bilan yondashadi va kredit olish imkoniyatlarining cheklanganligi ularning asosiy to'siqlaridan biri sanaladi. Masalan, banklar ma'lumot yetishmasligi, aktivlar va kapital hajmi past bo'lgan korxonalariga qaraganda katta korxonalariga kredit berishga afzalroq bo'ladilar.

Shu bois, kredit kafillik jamg'armalari (CGS) kabi mexanizmlar tadqiqotlarda tavsiya etilgan – ular kreditorlar xavfini kamaytirib, kichik biznes subyektlariga kredit olish imkoniyatini oshiradi. O'zbekistonda ham markaziy bank va boshqa moliyaviy tashkilotlar kichik biznesni qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari doirasida xuddi shunday kafillik mexanizmlarini joriy etmoqda.

Shu o'rinda kreditlash nazariyasiga ko'ra banklar tomonidan taqdim etiladigan imtiyozli investitsion kreditlar bosqichma-bosqich bozor sharoitiga o'tkazilishi, foiz stavkalari bozor bilan moslashtirilishi va garov talablari yumshatilishi muammolarini yoritish zaruriyatini ko'rsatadi [1, 2, 3].

Tahlil va natijalar muhokamasi

O'zbekiston statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil boshida mamlakatda faol kichik korxonalar va mikrofirmalar soni 358,1 mingtani tashkil etib, har 1000 aholiga 12,1 birlikga to'g'ri keladi.

2024-yilda esa 77,0 mingta yangi kichik korxonalar tashkil etildi. 2020–2021 yillarda qayd etilgan o‘shishdan so‘ng, 2022–2024-yillarda subyektlar soni biroz kamaygani qayd etilgan (masalan, 2021-yilda 462,8 mingtaga yetgan ko‘rsatkich 2023-yilga kelib 358,1 mingga tushgan).

Kichik biznes korxonalarini tarmoqlar bo‘yicha ham milliy iqtisodiyotda muhim ulushga ega. Eng katta qismi – 136,352 ming birlik (38%) savdo tarmog‘ida faoliyat yuritadi. Sanoatda kichik korxonalar 54,692 mingta (15%), qishloq xo‘jaligida 30,369 mingta (9%), qurilishda 26,933 mingta (8%), ovqatlanish va mehmonxonada 25,947 mingta (7%) tashkil etadi. Quyidagi jadvalda bu ko‘rsatkichlar keltirilgan:

1-jadval

Kichik biznes sub’ektlarining tarmoqlar bo‘yicha ulushi

Tarmoqlar	Korxonalar soni	Ulush (%)
Savdo	136 352	38%
Sanoat (ishlab chiqarish)	54 692	15%
Qishloq xo‘jaligi	30 369	9%
Qurilish	26 933	8%
Ovqatlanish va turizm (mehmonxona)	25 947	7%

Kichik biznesning iqtisodiyotdagi ahamiyati boshqa ko‘rsatkichlarda ham o‘z aksini topadi. 2024-yilda kichik biznes orqali ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulot umumiy hajmining 54,3 foizi qoplanib, sanoat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining 32,4 foizi, qurilish ishlarining 76,5 foizi kichik korxonalar hissasiga to‘g‘ri kelgan. Xuddi shunday, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari hajmining 95,2 foizi, chakana savdo aylanmasining 84,0 foizi va xizmat ko‘rsatish sohasidagi mahsulotlarning 57,0 foizi kichik biznes subyektlari tomonidan yaratilgan. Ushbu raqamlar kichik tadbirkorlikning tarmoq bo‘yicha yuqori ahamiyatini ko‘rsatib, uni iqtisodiy o‘shishning muhim drajveri sifatida tasdiqlaydi.

Tijorat banklari tomonidan kichik biznesga berilayotgan investitsion kreditlar hajmi haqida to‘liq rasm olish uchun banklarning ochiq ma’lumotlari va hukumat statistikalarga murojaat qilish lozim.

Masalan, **Mikrokreditbank** 2023-yilda jami 5,1 trillion so‘m miqdorida kreditlar ajratib, 184 427 nafar mijozni moliyalashtirdi va natijada taxminan 100 mingga yaqin yangi ish o‘rinlari yaratildi. Bank ma’lumotlariga ko‘ra, oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirish dasturlari doirasida 1,7 trln so‘mdan ortiq kredit berilib, bu 91 903 ta yangi ish o‘rni yaratgan. 2023-yilda bank hisobiga 10 942 ta yangi kichik korxonalar tashkil etilganini ta’kidlash kerak. Shuningdek, Mikrokreditbank qayta moliyalashtirishga ham katta e’tibor qaratgan: yil davomida qaytarilishi lozim bo‘lgan 4,4 trln so‘m kredit to‘lovlari undirildi (buning 1,6 trln so‘mi oilaviy tadbirkorlik krediti hisobidan). Bu bankning kichik biznesni moliyalashtirishda nafaqat ko‘lami, balki samaradorligi ham yuqori ekanini ko‘rsatadi.

Davlatga tegishli **Agrobank**ning portfeli kichik biznes bozorida ham muhim o‘rin tutadi. 2023-yil dekabr holatiga bank kredit portfeli tarkibida mikro-korxonalar uchun ajratilgan kreditlar 19%, kichik va o‘rta korxonalar uchun ajratilgan kreditlar 31% ni tashkil qiladi ekanini qayd etilgan. Agrobank asosan qishloq xo‘jaligi, sanoat, savdo va qurilish tarmoqlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlaydi.

Bundan tashqari, O‘zbekistonning yirik milliy banklaridan biri **Ipak Yuli Banki** xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda kichik biznes va yosh tadbirkorlarni moliyalashtirishni kengaytirmoqda. Masalan, EBRD 2024-yilda Ipak Yuli Bankga 20 mln AQSh dollari kredit liniyasi ajratib, shu mablag‘ning yarmi (10 mln \$) kichik biznesni, yarmi yosh tadbirkorlarni qo‘llab-quvvatlashga yo‘naltirilgan. Bankning “Advice for Small Businesses” dasturi orqali moliyaviy kredit bilan birga, mijozlarga biznes-reja tuzish, moliyaviy kuzatish va tarmoq imkoniyatlarini oshirish bo‘yicha trening va maslahatlar berilishi ta’kidlangan [4, 5].

Banklarning kredit shartlari haqida gapirganda, odatda milliy valyutadagi kreditlar uchun yuqori foiz stavkalar ko'rsatiladi. Masalan, Kapitalbankning kichik biznesga investitsion kreditlari uchun yillik foiz stavkasi milliy valyutada 24% dan (chetdan moliya qilingan kreditlarda 13% dan) boshlanadi; kredit muddati – 120 oygacha, imtiyozli (to'lov ta'tilli) davr esa 3 oygacha belgilangan. Shuningdek, ba'zi tarmoqlar bo'yicha ajratiladigan kreditlarga ko'ra, imtiyozli muddat (6 oygacha) va Markaziy bankning asosiy stavkasidan + 4 foiz punktdan iborat foiz qo'llanilishi ham amalda. Ushbu shartlar va hajmlar ham banklarning kichik biznes faoliyatini keng qo'llab-quvvatlashga intilishini ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, bugungi kunda O'zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirish metodologiyasi bir qator muammolarga duch kelmoqda. Eng avvalo, banklarda kredit olish uchun qo'yiladigan talablar ko'pincha kichik subyektlar uchun qiyin kechadi: banklar ko'pincha yuqori garov qiymati, bir qator moliyaviy ko'rsatkichlar va barqaror daromad talab qiladi. Oqibatda, ishlab chiqarish quvvati kichik yoki kredit tarixi mavjud bo'lmagan ko'plab tadbirkorlar banklardan masofalanib qolmoqda.

Qonunchilikda ayrim yangiliklar bo'lsada (masalan, yangi qarorga muvofiq 100 mln so'mgacha kreditlar garovsiz berilishi, 150 mlngacha bo'lgan kreditlarda garov talabining 50% ga kamaytirilishi nazarda tutilgan), bu ham ko'plab kichik biznes uchun yetarli emas.

Bundan tashqari, investitsion kreditlarning odatda nisbatan qisqa muddatli va yuqori foizli bo'lishi, to'lovlarda qat'iy tartiblar qo'llanilishi kichik loyihalarning moliyaviy rejasini murakkablashtiradi.

Tadqiqotlar ham moliyalashtirish imkoniyatlarining cheklanganligini kichik biznes rivojlanishining asosiy to'siqlaridan biri sifatida ko'rsatadi. Odatda kichik tadbirkorlar kredit tarixiga ega bo'lmaydi va kafolat sifatida beriladigan mol-mulk kam; bu esa banklarning kredit riskini oshiradi. Shu nuqtai nazardan, hozirgi metodologiya kichik biznes ehtiyojlarini qondirishda to'liq samara bermayotgani aytiladi [6, 7].

O'zbekistonning yetakchi tijorat banklari kichik biznesni moliyalashtirishda o'ziga xos tajriba va ixtisoslashuvga ega.

Mikrokreditbank masalan, mikromoliya bo'yicha mutaxassislashtirilgan bank bo'lib, har bir hududda kichik tadbirkorlikning rivojlanishiga yo'naltirilgan dasturlarni amalga oshiradi. Bankning 2023-yildagi statistikasiga ko'ra, unga bog'langan dasturlar doirasida ko'plab yosh va ayol tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlashni ko'zda tutuvchi kredit paketlari mavjud (masalan, "Har bir oila – tadbirkor" va "Imkoniyat" kreditlari). Bu ta'limotlar natijasida bank yordamida kichik tadbirkorlik subyektlari sonining sezilarli o'sishi kuzatilmoqda.

Agrobank esa asosan qishloq va sanoat loyihalarini qo'llab-quvvatlaydi. Unga jalb qilingan xorijiy moliyalashtirish orqali (masalan, 2025-yilda Standard Chartered va boshqa xalqaro moliya institutlari bilan 160 mln yevrolik imtiyozli kredit liniyasi) bankning kichik va o'rta korxonalariga kreditlari hajmi oshirilmoqda. Agrobank portfelidagi foizli kreditlarning sezilarli qismi ishlab chiqarish va qishloq xo'jaligi yo'nalishlariga yo'naltirilgan.

Xalq Banki (Xalqbank) – eski avlod davlat banki bo'lib, aholi hamda tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda keng xizmatlar to'plamini taklif etadi. U tijorat banklari ichida eng eski va yiriklardan biri sanaladi. So'nggi yillarda Xalq Banki eksport kreditlari va hukumat dasturlari asosida kichik va o'rta biznesga investitsion kreditlar ajratishni kuchaytirmoqda. Misol uchun, xalqaro moliyalashtirish loyihalari doirasida Xalq Bankiga kichik biznes eksportini rag'batlantirishga qaratilgan kredit liniyalari ajratilgan.

Ipak Yuli Banki xalqaro tashkilotlar (IFC, EBRD) bilan hamkorlikda yangi kredit mahsulotlarini joriy etmoqda. 2022-2024-yillarda bank IFC kreditlari orqali xususiy sektorga jalb qilingan mablag'ni oshirdi, shuningdek, EBRDning "Yosh tadbirkorlik" hamda kichik korxonalariga qarashli dasturlari bo'yicha 20 mln \$ imtiyozli kredit bo'yicha ma'lumotlar oldi. Ushbu loyiha doirasida ajratilgan kreditlar kichik biznesga nafaqat mablag', balki biznes-reja tayyorlash va menejment bo'yicha treninglarni ham o'z ichiga oladi.

Umuman olganda, milliy banklar – Agrobank, Mikrokreditbank, Xalq Banki, Ipak Yuli Banki va boshqalar – kichik biznesni moliyalashtirishda aktiv ishlayapti. Ularning tajribasi shuni ko‘rsatadiki, aksariyat hollarda dastur va maqsadlarga yo‘naltirilgan kreditlar ko‘p samara beradi. Shu bilan birga, banklar o‘zlari uchun xavf bo‘lgan loyihalarga ehtiyotkorlik bilan yondashmoqda, bu esa yuqoridagi kamchiliklarga sabab bo‘lmoqda.

Xulosa

O‘zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes tarmoqlar bo‘yicha katta ulushga ega bo‘lib, uning rivojlanishi zamonaviy iqtisodiy siyosat uchun strategik ahamiyat kasb etadi. Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, tijorat banklari kichik biznesni moliyalashtirishda faoliyat olib boryaptir: masalan, Mikrokreditbankning 5,1 trln so‘m kredit ajratishi va 10 942 ta yangi korxonalar tashkil etilishi, Agrobank portfelida SME kreditlari 31% ulushga ega bo‘lishi buning yorqin misollaridir. Biroq, moliyalashtirish metodologiyasi hali ham bir qator kamchiliklarga ega – banklarning kreditlarga bo‘lgan talab va foiz shartlari ko‘plab kichik tadbirkorlar uchun og‘ir, bu esa moliyaviy kirish imkoniyatlarini cheklaydi.

Shu munosabat bilan, kredit kafillik sxemalarini kengaytirish, imtiyozli kreditlarni bosqichma-bosqich bozor mexanizmlariga moslashtirish, ijtimoiy va konsalting yordamini rivojlantirish hamda alternativ moliyalashtirish vositalarini joriy etish kabi takliflar samarali yechim bo‘lishi mumkin. Yuqorida ilgari surilgan takliflar va banklarning amaliy tajribalari asosida kichik biznes moliyalashtirish metodologiyasini takomillashtirish O‘zbekistonning iqtisodiy barqarorligini oshirish, ish o‘rinlari yaratish va innovatsiya darajasini ko‘tarish uchun muhim yo‘nalishlarni ochib beradi.

IQTIBOSLAR. REFERENCES. СНОСКИ.

1. Demirgüç-Kunt, A., Pedraza, A. va Ruiz, C. (2023). Rivojlanayotgan bozorlar banklarining foydaliligi va moliyaviy barqarorligi. Jahon banki siyosiy tadqiqot ishlari, ishchi hujjat № 10245. Vashington, D.C.: Jahon banki.
2. Stiglitz, J.E. va Weiss, A. (1981). «Nomukammal axborotga ega bo‘lgan bozorlarda kreditni ratsionallashtirish», *The American Economic Review*, 71(3), 393–410-betlar.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni (2020). 2020–2025-yillarda O‘zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida. <https://lex.uz/docs/4849996>
4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2024). 2020–2024-yillarga oid yillik statistik byulleten. <https://www.cbu.uz>.
5. Xalqaro moliya korporatsiyasi (IFC) (2023). KOB moliyaviy bo‘shlig‘i to‘g‘risidagi hisobot: O‘zbekiston profili. <https://www.ifc.org>.
6. G‘aniyev, I. va Raxmatov, F. (2022). «Tijorat banklarining kreditlash metodologiyasi va O‘zbekistonda KOB subyektlarining kreditga kirish imkoniyati», *Moliyaviy va bank ishi sharhi*, 4(2), 66–81-betlar.
7. Mikrocreditbank (2023). Yillik hisobot – 2023. Toshkent: Mikrocreditbank.
8. Agrobank (2023). Kredit portfeli bo‘yicha choraklik sharh. <https://www.agrobank.uz>.
9. Ipak Yuli Bank (2024). IFC va YETTБ hamkorligi bo‘yicha sharh. <https://ipakyulibank.uz>.
10. Xalq Banki (2023). Kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash dasturlari. Toshkent: Xalq Banki.
11. Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (YETTБ) (2024). Markaziy Osiyoda kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash: O‘zbekiston misolida. <https://www.ebrd.com>.
12. Abdullaeva, Sh. (2021). *Bank ishi*. Toshkent: Iqtisod-Moliya nashriyoti.
13. Karimov, A. va Abdurahmonov, B. (2023). «O‘zbekistonda tijorat banklarining aktivlar tuzilmasi va daromadlilik: empirik dalillar», *Qo‘llanma moliya jurnali*, 5(1), 34–45-betlar.
14. Osiyo taraqqiyot banki (2023). O‘zbekiston mamlakat hamkorlik strategiyasi 2022–2026. Manba: OTB.